

Marshalløyene Atomprøvesprengning
– De kalte
oss Amerikas
barn. Det var
bare løgn.

*Forurenset jord, kreft og tvungent eksil.
60 år etter at USA sprengte den siste
kjernefysiske bomben her, kjemper
øyfolket for rettferdighet.*

TEKST OG FOTO *Torbjörn Wester*

⇒
Gravlund. Maear
Sweed vandrer mellom
gravstedene på øya Ejit.
Flere av dem som måtte
flytte fra Bikini-atollen i
1946, er begravet her.

FOTO: NTB SCANPIX/REUTERS

En morgen i mars 1954 fikk en tolv år gammel jente se solen stå opp to ganger over stillehavsatollen Rongelap, 400 mil sørvest for Hawaii. Den andre solen var først blendende hvit, så oransje. Lyset ble fulgt av en dump torden.

– Det var tidlig om morgenen, og jeg hjalp mamma med å lage frokost. Da vi så lyset og hørte lyden, ble vi livredde alle sammen. Vi trodde at det hadde brutt ut en ny krig, forteller Lemeyo Abon over 60 år senere.

Hun sitter på kjøkkenet sitt og forteller, hjemme på Majuro-atollen, Marshalløyenes befolkningsentrum. Hun lener seg mot kjøkkenbenken, stemmen er svak, men tydelig. Hun vil at hvert ord skal nå frem.

Under et av frikvarterene på skolen den marsdagen i 1954 begynte det å snø. Det var i alle fall det barna på Rongelap trodde. De hadde hørt misjonærene fortelle om snø, men hadde aldri sett det selv.

– Vi ble helt dekket av det hvite. Mange lekte i det og smakte på det, minnes Lemeyo. Men det var ikke snø. Den var en sky av radioaktivt støv. Et støvlag dekket det meste på Rongelap, og få timer senere begynte folk å bli syke.

– Jeg fikk en brennende kløe, minnes hun. Det spilte ingen rolle hvor mye jeg vasket meg, kløen ville ikke gi seg.

Andre kastet opp, fikk magesmerter, besvimte. Ingen forsto hva som hadde skjedd. Grunnen til støvskyen var at USA hadde detonert Castle Bravo-bomben på Bikini-atollen, 20 mil unna.

1000 GANGER KRAFTIGERE ENN HIROSHIMA-BOMBEN. I 1946 innledet USA kjernefysiske prøvesprengninger i Stillehavet, og til sammen 67 sprengladninger ble detonert på atollene Enewetak og Bikini. Men ingen av ladningene var like enorme som Castle Bravo, 1000 ganger kraftigere enn Hiroshima-bomben.

Vinden blåste mot Rongelap da Castle Bravo ble detonert i 1954. Mange mener det var åpenbart at innbyggerne på atollen ville bli rammet av radioaktivt nedfall. Likevel ble de ikke evakuert før detonasjonen, slik befolkningen på Enewetak og Bikini ble.

Dagen etter kom amerikanere i verneutstyr for å måle strålingen. De forsvant igjen. Befolkningen ble ikke evakuert før det var gått over to døgn. Kanskje bidro dette til at så mange av dem fikk helseproblemer senere i livet, problemer som kunne knyttes til radioaktivitet, for eksempel kreft i skjoldbruskkjertelen, som søsteren til Lemeyo døde av. Selv måtte Lemeyo operere bort skjoldbruskkjertelen på 1980-tallet.

– Når jeg tenker på det USA har gjort mot oss, blir jeg fremdeles rasende, sier hun.

Hun er langt fra alene om å ha slike følelser. Rundt om på Marshalløyene finnes det mange som er rammet av kreft, og som har fått jorden forgiftet av radioaktivitet. I flere tiår har det pågått en kamp for rettferdighet – en juridisk evighetsprosess der USA i flere omganger har utbetalt store summer, men der det ifølge mange ennå ikke er enighet om slutt oppgjøret.

Sprengningen. Det historiske bildet viser den sopplignende skyen som dannet seg da amerikanerne i 1946 gjorde Bikini-atollen til åsted for sin atomvåpentest.

Svak helse. Lemeyo Abon var 12 år gammel da en sky av radioaktivt støv rammet Rongelap. Hun og de fleste andre øyboerne ble senere i livet rammet av ulike helseproblemer. På 1980-tallet måtte Lemeyo fjerne skjoldbruskkjertelen som følge av skadene radioaktiviteten hadde påført henne.

PRØVESPRENGNINGENE
[Ved Bikini-atollen]

I årene 1946-1958 foretok USA 67 atomprøvesprengninger.

Testene ble kalt «Operasjon Crossroads».

Den største bomben var Castle Bravo på Bikini-atollen. Den var 1000 ganger kraftigere enn Hiroshima-bomben.

Bikini-atollen er fortsatt regnet som ubeboelig på grunn av radioaktivitet.

Etter sprengningene var det en sterk økning i forekomsten av kreft blant befolkningen.

Til nå har USA betalt nær 5 milliarder kroner i erstatning til beboerne på Marshalløyene.

KILDER: SNL, NUPI, GUARDIAN

MARSHALLØYENE
[Øystat i Oseania]

Består av to atollkjeder – Ratak (soloppgang) og Ralik (solnedgang) – i det vestlige Stillehavet, tilsammen 29 atoller.

Atoll: En eller flere koralløyer som helt eller delvis omkranser en grunn lagune.

Innbyggere: 74.539

Okkupert av USA fra 1944 til 1979. Er fortsatt avhengig av økonomisk bistand fra USA. USA har ansvar for utenrikspolitikk, forsvar og rettsvesen.

Navnet Marshalløyene er etter den britiske sjøkaptein John Charles Marshall.

KILDER: SNL, VERDENSBANKEN, WORLD FACTBOOK

←

Født i eksil. Unge etterkommere av befolkningen på Bikini-øyene bor nå på øya Ejit. De går på skole på en annen øy i Majuro-atollen. Få av dem har selv sett Bikini-atollen. Akkurat som foreldrene sine er de født i eksil.

► Nå har imidlertid arbeidet med å komme frem til et endelig oppgjør skutt ny fart. Marshalløyenes regjering nedsatte tidligere i år en kommisjon som skal utarbeide en plan for å få USA til å utbetale over 2 milliarder dollar i skadeserstatning.

En betraktelig del av dette beløpet vil trolig gå til å rehabilitere Bikini-atollen, slik at den kan bli beboelig igjen.

GENERASJONER FØDT I EKSIL. Nord for huset til Lemeyo Abon, i kjeden av holmer og øyer som danner Majuro-atollen, ligger øya Ejit. Det er sen ettermiddag, og den ubarmhjertige stillehavssolen er ikke lenger like varm. En gruppe tenåringer klyver ut av en båt som har brakt dem hjem fra skolen på Majuro-atollens hovedøy. De er bikiniere, født i eksil.

– Selvfølgelig ville vi gjerne ha flyttet hjem til Bikini, om det hadde vært trygt. Det er vårt egentlige hjem, sier en av dem.

Foreldrene deres er også født i eksil, i mange tilfeller også besteforeldrene. Bare noen få har sett Bikini-atollen i virkeligheten. I den høye vegetasjonen de går gjennom fra båten, skjuler det seg flere titalls gravsteiner. Bikinierne som er begravet her, fikk ikke se igjen hjemlandet sitt.

Det hele startet i 1946, to år etter at USA okkuperte Marshalløyene. En søndag etter gudstjenesten ble innbyggerne samlet av en delegasjon fra den amerikanske militærmakten. Amerikanerne spurte lederen, kalt kong Juda, om de kunne tenke seg å flytte midlertidig fra Bikini. Dette ville muliggjøre prøvesprengningene «til gagn for menneskeheten og for å få slutt på all krig». Snart var de 167 fastboende evakuert med løfter om at de skulle få flytte tilbake om ikke så lenge.

Først ble de plassert på Rongerik, en atoll som etter marshallisk kultur anses å være bebodd av onde ånder. Bikinierne sultet. Rongerik hadde for få palmer og for lite spiselig fisk i lagunen til å kunne fø hele befolkningsgruppen. De ble flyttet videre for til slutt å havne på øya Kili. Også der er det svært vanskelig å overleve bare av det jorden og havet kan produsere. Der, og på Ejit, bor fremdeles en stor del av bikinierne. For noen tilbakeflytting, som USA hadde lovet, ble det aldri.

OVERALT FINNES HJEMLENGSELEN. Det har gått over 60 år, men Bikini blir ikke glemt. I nærheten av kirkegården på Ejit bor Lirok Joash (95). Hun er den eldste gjenlevende av bikinierne som måtte flytte i 1946. Hun sitter i rullestol, smiler varmt og vil gjerne bli fotografert. I dag er hun imidlertid for preget av alderen til selv å kunne ►

► fortelle om minnene sine.

– Men hun snakker ofte om at hun ikke vil bli begravd her på Ejit, og om hvor mye hun savner Bikini, sier barnebarnet Walur Kelen. – Av og til gråter hun.

For å kunne forstå denne lengselen, må man også forstå betydningen av jorden i marshallisk kultur. I et miljø der nesten alt er hav, og livet leves på smale strimer av land, blir også båndene mellom menneskene og jorden de fødes på, sterkere.

– Marshallere ser landet sitt som en gave fra Gud. Det er ikke noe du kan kjøpe eller selge. Hver marshaller har et stykke land som er deres, som arves i morslinje i generasjon etter generasjon, sier Jack Niedenthal, en amerikaner som giftet seg med en bikini-er på 1980-tallet, og som kanskje er den som har engasjert seg aller mest for at det folket skal ytes rettferdighet.

– Jorden de bor på her på Ejit eller på Kili, er noe annet. Den er ikke deres gave fra Gud.

FORTSATT FORGIFTET. Både på Bikini og Rongelap har folk prøvd å flytte tilbake i korte perioder gjennom årenes løp, til de har forstått at jorden fremdeles er for forurenset til at man kan bo der. Disse tilbakeflyttingene har ført til ytterligere helseproblemer.

Sommeren 2015 målte en uavhengig forskergruppe fra Columbia University i New York den eksterne gammastrålingen på seks øyer i området. De ville finne ut om ni-

↑ **Eldst.** Lirok Poash er 95 år gammel og den eldste av bikiniene som ble forflyttet i 1946.

vået ligger over 100 millirem pr. år – den fastsatte grensen for når det er mulig for befolkningen å flytte tilbake.

– På Bikini ble det målt 180 millirem pr. år bare fra den eksterne gammastrålingen. Legger vi så til dosene fra maten her, vil tallet øke ytterligere, sier en av forskerne, Ivana Nikolic-Huges.

– Bikini kan ikke befolkes igjen i den nærmeste fremtid med mindre det gjøres en sanering. På Rongelap var nivået under grenseverdien ved måling av gammastråling. Forskerne bearbeider imidlertid nye data som ble samlet inn sommeren 2016, blant annet fra maten på øyene. Etter at tallene blir lagt sammen, antas det at også Rongelap havner langt over grenseverdien.

KREVER MILLIARDER FRA USA. Vi er tilbake på hovedøya i Majuro-atollen, ikke langt fra stedet der Lemeyo Abon bor. På døren til et hus i hovedgaten er det satt opp et beskjedent skilt: Nuclear Claims Tribunal. Det er her kampen føres for å få USA til å betale det endelige skadeoppgjøret. Her inne står store arkivskap fulle av søknader om kompensasjon fra folk på de rammede atollene – over 7000 krav, de fleste av dem ubetalt.

– Erstatningssummen som er utbetalt, ble brukt opp i 2008, men kontoret holdes åpent for at tribunale skal kunne opprettholde sin funksjon, sier Bill Graham, som lenge har vært tribunalets ombudsmann.

Allerede før tribunale ble opprettet, fra 1960-tal- ►

01 Avskjed. Det er mars 1946, og innbyggerne på Bikini-atollen samles til en siste gudstjeneste før de føres vekk og bosettes på Rongerik-atollen.

02 Bygge nytt. En fortropp av menn fra Bikini hjelper den amerikanske marinen da det skal bygges hjem på Rongerik til de evakuerte.

03 Nytt hjemsted. Folk fra Bikini-atollen går i land på Rongerik. Eksiltilværelsen begynner.

SKAGERAK
DENMARK

Skagen Hagegruppe

2 stoler, benk og bord
Før 35580 **Nå 20 995**

Catania Parasoll inkl. fot

Ø: 270 cm / Fot: 30 kg
Før 2934 **Nå 2195**

England benk 152cm

B: 152xD: 63xH: 89 cm
Før 12595 **Nå 8 895**

Vårkampanjer
på hagemøbler
fra Skagerak

Cyldigtill 30.8.2018, eller så lenge lageretrekker.

Vi har kampanje på utvalgte hagemøbelsett fra Skagerak. Se nettsiden eller besøk oss i butikken for mer informasjon.

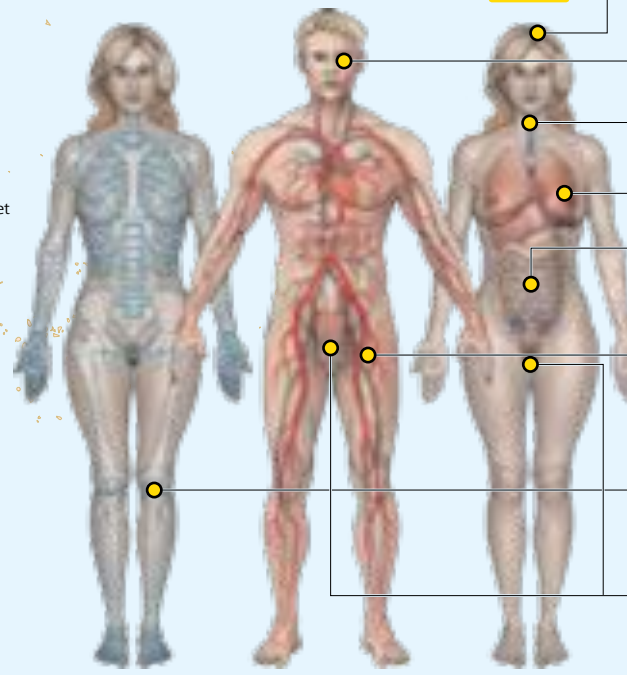
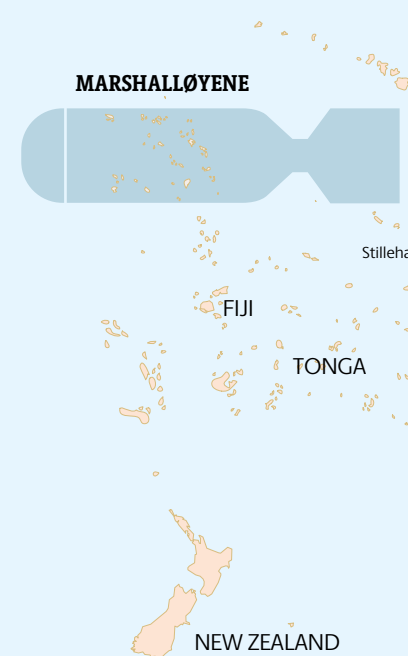
Element

Lilleakerveien 25
0283 Oslo
T: 22 13 26 70

Facebook icon elementstudionorge
Instagram icon elementstudionorge
www.element-studio.no

1000 ganger kraftigere enn Hiroshima-bomben

Atombomben Little Boy, som ble sluppet over Hiroshima, hadde en sprengkraft på 15 kilotonn. Sprengladningen som ble detonert på Marshalløyene, var **1000 ganger kraftigere** enn Hiroshima-bomben.

Skader etter radioaktiv stråling

- **Hud:** Radioaktiv stråling fanges opp i hårsekkene, hvor det kan utvikles hudkreft.
- **Øyne:** Grå stær.
- **Skjoldbruskkjertelen:** Absorberer radioaktiv jod. Forhøyet kreftrisiko.
- **Lunger/bryster:** Krefte.
- **Mage:** Skader på tarmkanalens overflate. Forårsaker kvalme, blodig oppkast og diare.
- **Blodet:** Alvorlige skader på de hvite blodlegemene, øker faren for infeksjoner. Redusert antall blodplater gir blødninger.
- **Benmarg:** Færre hvite blodlegemer. Opptil 50 prosent reduksjon i løpet av 48 timer - øker risikoen for infeksjoner.
- **Kjønnsorganer:** Skader på eggstokkene og egg hos kvinner. Skader på prostata og testikler hos menn.

Kilde: Folkehelsen, Statens strålevern. Grafikk: Terje Tønnessen.

► let og utover, betalte USA over 450 millioner dollar til blant annet strålerelatert sykepleie og kompensasjon til dem som var rammet. Blant annet fikk bikiniene et spesialfond i 1982. Det var opprinnelig øremerket rehabilitering av øyene, men pengene blir i stedet brukt til periodiske utbetalinger til alle familier, fordi midlene på langt nær var nok til å dekke den saneringen bikiniene krevde.

Da Marshalløyene ble uavhengig av USA i 1986, var det meningen at landene skulle komme frem til et sluttoppgjør. Det ble undertegnet en avtale som blant annet fastsatte oppretting av tribunaleet. Oppgaven til tribunaleet var å utrede hvor stor gjenværende erstatning de rammede hadde krav på.

Et fond på 150 millioner dollar ble satt av, og tanken var at avkastningen pluss fondet skulle dekke alle erstatningskrav. Men hittil har tribunaleet godkjent erstatningskrav på en mye større sum, langt over to milliarder dollar.

Regnestykket går altså ikke opp. Marshalløyene har helt siden år 2000 forsøkt å innkreve restbeløpet fra USA. De mener at forutsetningene er forandret etter at avtalen ble inngått, at de nå vet mye mer om hvor alvorlige konsekvensene av kjernevåpen er. Men amerikanerne er ikke enige.

50 MILLIONER I ÅRLIG ERSTATNING. Lenge så det ut som om saken var lagt død. Men nå har altså myndighetene tatt tak i den med fornyet kraft. Kommisjonen som Mars-

→ **7000 erstatningskrav.** I et arkiv i Majuro er alle søknadene om erstatning samlet. Det er krav om erstatning for alt fra ødelagte jordbruksarealer til kreftsykdom og medfødte misdannelser hos barn, forteller Bill Graham. Han var i mange år ombudsmann for tribunaleet som skulle avgjøre sakene.

halløyenes regjering nedsatte tidligere i år, ledes av Bill Graham.
– Nå skal vi finne frem til en strategi for hvordan vi kan oppnå rettferdighet, sier han.
– De fleste her mener at rettferdighet ikke har skjedd fyldest før de to milliardene er utbetalt. ►

► Men er det realistisk å tro at det virkelig kommer til å skje? Bill Graham nøler med svaret, trommer med fingrene på bordet.

– Politisk sett er dette kanskje ikke det ideelle tidspunktet å ta opp spørsmålet på med USA. Men den nyopprettede kommisjonens oppfatning er klar. Vi forventer at ubetalte krav skal innfris.

Veien dit er nok fremdeles lang. Connie Paik, talsperson hos enheten for Øst-Asia og Stillehavsregionen i det amerikanske utenriksdepartementet, skriver i en e-post til Aftenposten at USA allerede har tatt sitt ansvar: «Vi har overholdt forpliktelsene våre overfor de rammede befolkningsgruppene på de nordlige atollene, og vi fortsetter å støtte dem.»

Han nevner at USA fra 1960-tallet og utover har betalt flere hundre millioner dollar til Marshalløyene, samt at de betaler 6,3 millioner dollar (ca. 50 millioner kroner) årlig til fortsatte medisinske undersøkelser, kreftbehandling og overvåking av miljøet på de rammede atollene. Med tanke på restkravet fra tribunalet på ytterligere drøyt to milliarder dollar, skriver Connie Paik at USA ikke har innsyn i tribunalets arbeid og derfor ikke vet på hvilket grunnlag erstatningskravet er fattet.

– **ALT VAR BARE LØGN.** Tilbake på Ejit lyner øynene til Jason Aitab, en bikinier i 65-årsalderen som ble født i eksil på Kili.

↑

Hjemmefra. Mange av dem som måtte forlate Bikini-atollen, bor fortsatt på øya Ejit. Det samme gjør deres etterkommere.

– Da vi flyttet, sa amerikanerne til våre eldste at de skulle ta vare på oss bikiniere uansett hvor vi var, til og med om vi drev på en flåte til havs eller satt på en sandbanke. De ville behandle oss som om vi var Amerikas barn. Men det var bare løgn, alt sammen.

Nettopp disse ordene har Jack Niedenthal oversatt hundrevis av ganger i rollen som tolk for bikinierne. Ordene står nesten som et bibelvers for dem. Men så ligger det også en sannhet i dem, mener han.

– Atomprøvesprengningene kostet milliarder på milliarder. At amerikanerne så kunne dra av gårde uten å gi disse menneskene full kompensasjon – de som har ofret så mye, og som fremdeles lever i eksil og med sykdommer – er avskyelig. ●

a-magasinet@aftenposten.no
Oversatt av Inger Sverreson Holmes

Dette ble Lemeyo Abons og Bill Grahams siste intervjuer. Ifølge lokale medier ble de syke og døde kort tid etter at A-magasinet møtte dem på Majuro-atollen.